

lan yayım işini ancak Otto Pretzl 1938'de tamamlayabildi. Böylece kitabın genişletilmiş ikinci baskısı Nöldeke'nin müstakil eseri olmaktan çıkıp bir komisyon çalışmasına dönüşmüş, eser kısmen Türkçe'ye de çevrilmiştir (Muammer Sencer, *Kur'an Tarihi*, İstanbul 1970). **2. Das Leben Muhammeds. Nach den Quellen populär dargestellt** (Hannover 1863). **3. Beiträge zur Kenntniss der Poesie der alten Araber** (Hannover 1864; Hildesheim 1964). **4. Über die Amalekiter und einige andere Nachbarvölker der Israeliten** (Göttingen 1864). Aynı başlıkla *Orient und Occident*'te yayımlanan makalenin (II [Göttingen 1864], s. 614-655) kitap haline getirilmiş şeklidir. **5. Untersuchungen zur Kritik des alten Testaments** (Kiel 1869, 1886). **6. Mandäische Grammatik. Mit einer lithographirten Tafel der mandäischen Schriftzeichen** (Halle 1875; Darmstadt 1964, Anton Schall'ın kaleme aldığı bir ekle birlikte). **7. Kurzgefasste syrische Grammatik** (Leipzig 1880, 1898; Darmstadt 1966, 1977). **8. Die semitischen Sprachen. Eine Skizze** (Leipzig 1887, 1899). *Encyclopaedia Britannica*'da yayımlanan maddelerinden meydana gelmiştir. **9. Aufsätze zur persischen Geschichte** (Leipzig 1887). *Encyclopaedia Britannica*'daki maddelerinden derlemedir. **10. Orientalische Skizzen** (Berlin 1892; Hildesheim 1974). Nöldeke'nin İslâm, Kur'an, İslâm tarihi ve Sâmî dilleri hakkında yazdığı, çeşitli yerlerde yayımlanmış dokuz makalesinin bir araya getirilmesinden oluşan önemli bir eseridir. **11. Zur Grammatik des classischen Arabisch** (Wien 1897; Darmstadt 1963). **12. Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft** (Strassburg 1904). Nöldeke, kitabın devamını *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft* başlığı altında kaleme almış (Strassburg 1910) ve bu iki eser daha sonra birlikte tekrar basılmıştır (*Beitraege und neue Beitræge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Zürich 1982). **13. Das iranische Nationalpos** (Strassburg 1896; Berlin-Leipzig 1920). *Grundriss der iranischen Philologie* dergisinde yayımlanmış bir makaleden (II [Strassburg 1896], s. 130-211) ibaret olup Farsça'ya çevrilmiştir (trc. Büzürg-i Alevî, *Hamâse-i Milli-yi İranî*, Tahran 1948). **14. Grammatik des christlich-palaestinischen Aramaeisch** (Tübingen 1924; Hildesheim 1965). **15. Belegwörterbuch zur klassischen arabischen Sprache** (Berlin 1952, 1954). Jörg Kraemer tarafından yayıma hazırlanmıştır.

Nöldeke'nin ayrıca şu eserleri mevcuttur: *Über die Mundart der Mandäer* (Göttingen 1862); *Die alttestamentliche Literatur in einer Reihe von Aufsätzen dargestellt* (Leipzig 1868); *Grammatik der neusyrischen Sprache am Urmia-See und in Kurdistan* (Leipzig 1868; Hildesheim 1974); *Die Inschrift des Königs Mesa von Moab (9. Jahrh. vor Christus) erklärt* (Kiel 1870); *Die Ghassanischen Fürsten aus dem Hause Gafna's* (Berlin 1887); *Beitraege zur Geschichte des Alexanderromans* (Wien 1890); *Delectus veterum carminum arabicorum* (Beroni 1890).

B) Tercüme ve Neşirleri. **1. Über das Kitâb Jamîni des Abû Nasr Muhammad Ibn Abd al Ġabbar al Utbî** (Wien 1856). **2. Die Gedichte des 'Urwa Ibn al Ward** (Göttingen 1863). **3. Sieben nestorianische Kirchenlieder, aus dem Syrischen übersetzt** (Kiel 1872). **4. Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sassaniden** (Leiden 1879; Graz 1973). *Annales quos scripsit Abu Djafar Mohammed Ibn Djarir At-Tabari* başlığıyla neşredilen eserin (ed. M. J. de Goeje, Leiden 1879-1901) II. cildini J. Barth ile birlikte yayıma hazırlamıştır (Leiden 1881-1882). **5. Das arabische Maerchen vom Doctor und Garkoch** (Berlin 1891). **6. Fünf Mo'allaqât. Übersetzt und erkläert. Nebst einigen Vorbemerkungen über die historische Wichtigkeit der altarabischen Poesie** (I-III, Wien 1899-1901). I. ciltte Amr b. Külsûm ve Hâris b. Hillize'nin, II. ciltte Antere ve Lebîd b. Rebîa'nın, III. ciltte Züheyr b. Ebû Sûlmâ'nın şiirleri yer alır.

Nöldeke başta *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, *Orient und Occident* (Göttingen), *Zeitschrift für Assyriologie* (Berlin) ve *Archiv für die Religionswissenschaft* (Leipzig) gibi ilmi dergilerde, *Encyclopaedia Britannica*, *Encyclopaedia Biblica*, *Encyclopaedia of Ethics and Religion*, *Bibel-Lexikon* gibi ansiklopedilerde ve *Die Grenzboten*, *Im neuen Reich* ve *Die Deutsche Rundschau* gibi popüler dergilerde çok sayıda makale yayımlamış ve birçok kitabın tanıtımı için yazılar yazmıştır. Nöldeke'nin pek çok eseri çeşitli Doğu ve Batı dillerine tercüme edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

E. Kuhn, "Versuch einer Übersicht der Schriften Theodor Nöldeke's", *Orientalische Studien: Theodor Nöldeke zum siebzigsten Geburtstag* (2 März 1906) gewidmet von Freunden und Schülern (ed. C. Bezold), Gieszen 1906, I, s. XIII-

LI; E. Littmann, *Der wissenschaftliche Nachlaß von Theodor Nöldeke*, Leipzig 1933; a.m.f., *Ein Jahrhundert Orientalistik*, Wiesbaden 1955, s. 352-362; F. Rosenthal, *Die aramaische Forschung seit Theodor Nöldekes Veröffentlichungen*, Leiden 1939, s. 289-295; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 217-220; R. Paret, *Arabistik und Islamkunde an deutschen Universitäten. Deutsche Orientalisten seit Theodor Nöldeke*, Wiesbaden 1966, tür.yer.; a.m.f., *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, Wiesbaden 1968, s. 12-14; H. Faehndrich, "Invariable Factors Underlying the Historical Perspective in Theodor Nöldeke's Orientalische Skizzen (1892)", *Akten des VII. Kongresses für Arabistik und Islamwissenschaft* (ed. Albert Dietrich), Göttingen 1976, s. 146-154; *el-Müsteşrikûne'l-Almân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1978, I, 115-124; Necib el-Akikî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 379-382; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikîn*, Beyrut 1984, s. 417-420; *Bibliographie der deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVI, 317-325; D. H. Müller, "Theodor Nöldeke", *WZKM*, XX (1906), s. 125-127; C. S. Hurgronje, "Theodor Nöldeke", *ZDMG*, neue folge, LXXXV (1931), s. 239-281; R. Gottheil, "Ahmad Taimur Pasha, Theodor Nöldeke and Edouard Sachau: An Appreciation", *JAOS*, LI (1931), s. 104-107; I. Guidi, "Theodor Nöldeke", *Byzantion*, VI, Bruxelles 1931, s. 965-968; C. H. Becker, "Theodor Nöldeke", *Isl.*, XX (1932), s. 43-48; M. Kâmil İyâd, "Şafahât min târihi'l-istişrâk", *MMLADm.*, XLIV/4 (1969), s. 792-793; Muhammed Rızâ Bihîştî, "Târihi-i Kur'ân", *Dânişname-i Cihân-i İslâm*, Tahran 1380/2002, VI, 240-241.

HİLAL GÖRGÜN

NUAYM b. ABDULLAH

(نُعَيْم بن عبد الله)

Nuaym b. Abdillâh b. Esîd en-Nehhâm
el-Adevî el-Kureşî
(ö. 13/634)

Sahâbî.

Kureyş kabilesinin Adî b. Kâ'b koluna mensuptur. Annesi Fâhite bint Harb el-Adeviyye'dir. Nuaym'ın muhtemelen nefes darlığı yüzünden göğsünün hırıldadığı ve Hz. Peygamber'in, "Nuaym'ın göğsünün hırıltısını cennette işittim" diyerek onu cennetle müjdelediği, bu sebeple "Nehhâm" (göğsü çok hırıldayıp öksüren) lakabıyla anıldığı belirtilir. Onun İslâm'ı kabul eden ilk on kişiden biri veya otuz sekizinci müslüman olduğu zikredilmiştir. İbn İshak ve İbn Hişâm gibi ilk dönem müelliflerinin naklettiğine göre, Mekkeli müşriklerin tahrikiyle Resûl-i Ekrem'i öldürmeye karar veren Hz. Ömer onun bulunduğu yere giderken yolda Nuaym b. Abdullah ile karşılaşmış ve niyetini ona açmıştır. Nuaym ise Ömer'e Peygamber'i öldürdüğü

takdirde Abdümenâfoğulları'nın kendisini sağ bırakmayacağını söylemiş, ayrıca kız kardeşi Fâtıma ile eniştesi Saîd b. Zeyd'in de İslâmîyet'i kabul ettiğini bildirmiştir (İbn Hişâm, I, 258-259). Böylece Hz. Ömer'in iman etmesiyle sonuçlanacak olan gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Nuaym b. Abdullah Mekke'nin sayılı zenginlerinden olup fakir, dul ve yetimlere yardım ederdi. Bu sebeple yakınları ve Mekke'nin ileri gelenleri onun hicret etmeyip Mekke'de kalmasını istemiş, dilediği şekilde yaşamasına müsaade edeceklerine dair teminat vermişlerdi. Nuaym da Mekke'de kalmış ve daha sonra Hudeybiye Antlaşması sırasında kırk kişilik ailesiyle birlikte Medine'ye hicret etmiştir. Resûl-i Ekrem'in onu kucaklayıp öptüğü ve, "Kavminin sana karşı davranışı benim kavmin bana karşı davranışından daha iyi oldu. Zira kavmim beni yurdumdan çıkardı ve beni öldürmek istedi; senin kavmin ise seni korudu ve sana eziyete engel oldu" dediği rivayet edilmiş, Nuaym'ın da, "Senin kavmin seni Allah'a itaate ve düşmanlarıyla cihada sevketti; benim kavmim ise beni hicretten ve Allah'a itaatten alıkoydu" şeklinde karşılık verdiği belirtilmiştir (DİA, XVII, 465). Nuaym b. Abdullah, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Resûl-i Ekrem'le birlikte bütün gazvelere katıldı, bir ara Kâ'boğulları'na zekât âmili olarak gönderildi. Hz. Peygamber'den iki hadis rivayet etmiş olan Nuaym b. Abdullah'ın Mûte Savaşı'nda vefat ettiği nakledilmişse de onun Hz. Ömer devrinde Bizanslılar'la yapılan Ecnâdeyn Savaşı'nda şehid düştüğü bildirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *es-Sîre*, s. 124-125, 160-161; Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 973-974; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 258-259, 343-344; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 72; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1507-1508; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 346; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 458-460; Ahmet Önkâl, "Adî b. Kâ'b", *DİA*, I, 380; Ahmet Özel, "Hicret", *a.e.*, XVII, 465.

MEHMET EFENDİOĞLU

NUAYM b. HAMMÂD

(نعم بن حماد)

Ebû Abdillâh Nuaym b. Hammâd
b. Muâviye el-Huzâî el-Mervezî
(ö. 228/843)

Hadis hâfızı ve fakih.

Kaynaklarda doğum tarihi hakkında bilgi bulunmamakta, ancak Jorge Aguadé konuyla ilgili bir makalesinde 155'te (772) dünyaya geldiğini ileri sürmektedir (bk.

bibl.). Merverrûz'da veya oraya yakın Mervüşâhicân'da doğduğundan Mervezî, ferâiz ilminde otorite kabul edildiği için Farâzî (Fâriz) nisbeleriyle ve A'ver (tek gözü kör) lakabıyla tanındı. Abdullah b. Mübârek, İsâ b. Yûnus, Ebû Bekir b. Ayyâş, Nûh b. Ebû Meryem, Velîd b. Müslim, Bakıyye b. Velîd, Vekî' b. Cerrâh, Süfyan b. Uyeyne, Abdürrezzâk es-San'ânî gibi muhaddislerden rivayette bulundu. Kendisinden Bu-hârî, Zühîlî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Tirmizî, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zûr'a ed-Dimaşki gibi âlimler hadis rivayet etti. Bir müddet Hicaz ve Irak'ta kaldıktan sonra kırk yıl yaşadığı Mısır'a yerleşti. Abbâsî halifelerinden Mu'tasım - Bil-lâh'ın hilâfeti sırasında (833-842) Mihne olayları sebebiyle İmam Şâfiî'nin önde gelen talebesi Büveytî ile birlikte Bağdat'a götürüldüğü belirtilmektedir. Kur'an'ın mahlûk olduğu konusunda halifenin istediği cevabı vermediği için Sâmerâ'da hapsedildi, 13 Cemâziyelevvel 228'de (17 Şubat 843) hapisnede öldü, vasiyetine uyularak zincire vurulup defnedildi.

Nuaym b. Hammâd bir süre Cehmiyye ve Mürcie'ye intisap etmiş, ancak hadis ilminde derinleşince bu fırkalardan ayrılmış ve Cehmiyye'ye reddiye mahiyetinde eserler yazmıştır. Onun Irak fıkıh ekolüne karşı olduğu, bu sebeple Ebû Hanîfe ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin aleyhinde bulunduğu kaydedilmektedir. Nuaym b. Hammâd'ın hadis rivayetinde güvenilirliği farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim er-Râzî onun şahsiyetli, âbid ve sâlih bir kişi olduğunu söylemekle beraber hemen bütün hadis münekkittleri zayıf ve münker hadis rivayet etmekle tanındığını, rivayetlerinde çokça yanlış bunları birbirine karıştırdığını belirtmişler, rivayetleri pek kabul görmeyen İsâ b. Yûnus, Nûh b. Ebû Meryem, Bakıyye b. Velîd, Velîd b. Müslim gibi muhaddislerden hadis rivayet ettiği için de kendisini eleştirmişlerdir. Rivayetlerinin delil olarak kullanılamayacağı ileri sürülmüş, sünneti koruma gayretiyle hadis uydurduğunu söyleyenler de olmuştur (Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 269). Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Nuaym'ın nezdinde Hz. Peygamber'le ilgisi olmayan yirmi kadar hadis bulunduğunu ifade etmiştir.

Eserleri. 1. *el-Fiten ve'l-melâhim**. Bir hadis kitabından çok bir tarih kitabı mahiyetindedir. Eserde çok sayıda rivayet bulunmakla birlikte bunların Resûl-i Ekrem'e nisbet edilenleri pek azdır. Geri kalanı sahâbe, tâbiîn ve daha sonraki dönem âlimlerinin sözleri olup çoğu makbul sayılma-

yan râvilerden nakledildiği için eser fazla ilgi görmemiştir. Kitap Süheyl Zekkâr (Dimaşk 1991; Beyrut 1414/1993) ve Semîr b. Emîn ez-Züheyrî (I-II, Kahire 1412/1991) tarafından neşredilmiştir. 2. *Müsned*. Kaynaklarda Mısır'da ilk müsnedi Nuaym b. Hammâd'ın tasnif ettiği belirtilmekte, ancak eserin günümüze ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir (Kettânî, s. 7, 49, 61). 3. *Cüz* (İbn Hacer, II, 518-519). Nuaym b. Hammâd'ın Cehmiyye'ye reddiye olarak on üç kitap yazdığı zikredilmekteyse de bunlar hakkında da bilgi bulunmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nuaym b. Hammâd, *Kitâbü'l-Fiten* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1414/1993, neşredenin girişi, s. 4-6; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 519; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve'l-ta'dîl*, VIII, 463-464; İbn Adî, *el-Kâmil*, VIII, 252-256; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 306-314; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 466-480; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 595-612; a.m.f., *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 267-270; İbn Hacer, *el-Mecma'u'l-müesses li'l-mu'cemi'l-müfrehes* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî), Beyrut 1414/1994, II, 518-519; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 7, 49, 61; J. Aguadé, "La Importancia del 'Kitâb al-Fitan' de Nuaym b. Hammâd Para el Estudio del Mesianismo Musulmán", *Actas de las Jornadas de cultura Árabe e Islámica*, Madrid 1981, s. 349-352; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 196-197; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 40; F. Krenkow, "The Book of Strife of Nuaim Ibn Hammâd al-Marwazi", *Encyclopaedic Survey of Islamic Culture* (ed. Mohammed Taher), New Delhi 1998, XI, 180-187; Suliman Bashear, "Apocalyptic and Other Materials on Early Muslim-Byzantine Wars: A Review of Arabic sources", *JRAS*, III/2 (1991), s. 173-202; M. Cook, "An Early Islamic Apocalyptic Chronicle", *JNES*, LII/1 (1993), s. 25-29; Ch. Pellat, "Nu'aym b. Hammâd", *EI*² (İng.), VIII, 87-88; Y. Şevki Yavuz, "Halku'l-Kur'ân", *DİA*, XV, 372.

ALİ ÇELİK

NUAYM b. MES'ÜD

(نعم بن مسعود)

Ebû Seleme Nuaym
b. Mes'ûd b. Âmir el-Eşcaî
(ö. 30/650 [?])

Sahâbî.

Gatafân'ın bir kolu olan Benî Eşca' kabilesinin reisidir. İslâmîyet'i kabul etmeden önce Medine'de bir yahudinin evinde misafir bulunduğu sırada içkinin tesiriyle sarhoş olunca yükünün büyük bölümü külçe gümüş ve gümüş eşyadan meydana gelen bir Kureyş kervanı hakkında bilgi vermişti. Bunu dinleyen bir sahâbinin durumu Hz. Peygamber'e bildirmesi üzerine Karede Seriyyesi hazırlanmış (3/624) ve kervan bütün mallarıyla ele geçirilmişti. Resûl-i Ekrem'in Bedir'de müşriklerle sa-